

Araştırma makalesi, Gönderim Tarihi: 10.03.2020; Kabul Tarihi: 01.05.2020

Kuru Kayısı Sektöründe Lisanslı Depoculuk Sistemine Geçişin Sektör Üzerinde Oluşturacağı Gelişmeler¹

Dr. Metin KETBOĞA

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı
info@ketboga.tr, Orcid No: 0000-0002-0107-3557

Öz

Fiyat istikrarının olmadığı bir piyasada tarım ürünleri üreticisinin vermiş olduğu emeğin karşılığını alamaması üreticiyi memnun etmemektedir. Üreticinin memnun olmaması orta ve uzun vadede üretimin azalmasına ve sektörün ithalata yönelmesine sebep olmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de gelişim hızı son yıllarda daha çok artan lisanslı depoculuk sistemini ve tarım ürünleri sektörüne getireceği yenilikleri irdeleyerek, 2020 yılı içinde Malatya ilinde faaliyete geçecek olan kuru kayısıda lisanslı depoculuk sisteminin sektör üzerinde oluşturacağı etkiyi araştırmaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde lisanslı depoculuk sisteminin diğer çeşitli tarım ürünlerinde olduğu gibi kuru kayısı sektöründe de birçok yeniliği beraberinde getireceği, lisanslı depoculuk sisteminin başta piyasada fiyat istikrarının sağlanması, nakliye maliyetlerinin ve ürün kayıplarının azaltılması, tarımsal ürün ticaretinin kayıt altına alınması, vergi gelirlerinin artırılması ve ürünün fiziki olarak yeri değiştirilmeden mülkiyetini temsil eden ürün senedi aracılığıyla el değiştirmesinin sağlanması konusunda faydalar oluşturacağı saptanmıştır. Bunun yanında lisanslı depoculuk sistemi ile uzun vadede ürün senetlerinin vadeli işlemler borsasında işlem görmesinin sağlanması ile finansal sisteme yeni enstrümanların kazandırılacağı, üreticilerin sahip oldukları hammaddeyi teminat göstererek finansal piyasalardan daha rahat kredi bulma imkânına kavuşacağı, piyasada fiyat istikrarının sağlanması ile beraber dünyada yaklaşık 1,5 milyar dolar ticaret hacmine sahip olan kuru kayısıdan elde edilen ortalama 300 milyon dolarlık ihracat gelirinin artacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lisanslı Depoculuk Sistemi, Kuru Kayısı, Malatya

JEL Sınıflandırması: B27, M21, M31

¹ Bu çalışmanın daraltılmış hali 29 Şubat 2020 tarihinde Malatya’da gerçekleştirilen “IV. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Araştırmalar Kongresi”, konferansında “Malatya’da Lisanslı Depoculuk Sistemi Uygulamasının Kayısı Ticaretinde Oluşturacağı Etki” adı altında sunulmuştur.

The Developments of Transition to Licensed Warehousing System on the Dried Apricot Sector

Abstract

If there is no price stability in an agricultural product market, producers can not get any return that satisfy producers. The dissatisfaction of the producer causes the production to decrease in the medium and long term and the sector to turn to imports. This study aims at examining the novelty and growth rate of licensed warehousing system which has increased recent years, and its impact on dried Apricot sector for which a licensed warehousing system will be operational in Malatya in 2020. As located in the conclusion part of the study, the licensed warehousing system will bring many innovations in the dried apricot sector as well as other agricultural products, the licensed warehousing system will primarily provide price stability in the market, reduce transportation costs and product losses, register the agricultural product trade, and increase tax revenues. and it is determined that it will create benefits for the product to be changed without being physically relocated, by means of a product bill representing its ownership. In addition, with the licensed warehousing system, it is possible to find new instruments in the financial system by ensuring that the products are traded on the futures exchange in the long term, and the producers will have the opportunity to find loans more conveniently from the financial markets by guaranteeing the raw material they have, and the price stability in the market will be around 1.5 billion. It is concluded that an average export income of 300 million dollars from dried apricots with a dollar trade volume will increase.

Keywords: Licensed Warehousing System, Dried Apricot, Malatya

JEL Classification: B27, M21, M31

Giriş

Tarım ürünlerinde üretimin devamlılığını sağlamak ancak üreticilerin yaptığı işten memnun olmalarıyla mümkündür. Fiyat istikrarının olmadığı bir piyasada çiftçilerin vermiş oldukları emeğin karşılığını alamaması, onları umutsuzluğa sevk etmekte, bu durum orta ve uzun vadede tarım ürünlerinin üretiminin azalmasına neden olmaktadır. Bunun önüne geçmek için tarihsel süreç içerisinde çeşitli uygulamalara başvurulmuş ve lisanslı depoculuk sisteminin alt yapısı oluşturulmuştur. Lisanslı depoculuk sistemi, tarımsal ürünlerde belli bir kalite standardını yakalamayı sağlayarak tarım ürünlerinde hem alıcı hem de satıcıların hammaddeyi daha uygun steril bir ortamda ve piyasa değerine göre almasına ve satmasına imkan veren bir sistemdir. Lisanslı depoculuk sistemi ile üreticilerin ürettikleri tarım ürünlerine lisans makbuzları verilmektedir. Üreticiler bu lisans makbuzlarını teminat göstererek uygun vade ve faiz oranı ile kredi kuruluşlarından kredi kullanabilmektedir. Bu durum üreticilerin ürettikleri ürünlerini arzu ettikleri zamanda satmalarına imkân sağlayarak tarım

ürünlerinin piyasaya ani yığılmasından dolayı fiyat düşüşünün önüne geçilmektedir (Albayrak vd., 2010: 1308).

Önümüzdeki kısa bir dönem içinde kuru kayısı sektöründe de lisanslı depoculuk sistemine geçişin sağlanması planlanmaktadır. Kuru kayısı üretimi ve ihracatı Malatya ilinin en önemli ekonomik faaliyetlerinin başında gelmektedir. Binlerce ailenin geçimini sağladığı bu üründen pazarlama ve fiyat istikrarsızlığı sorunları nedeniyle arzu edilen gelir beklentisi sağlanamamaktadır. Bu sorunları çözmek için Malatya ilinin uzun zamandan beri gündeminde olan kuru kayısıda lisanslı depoculuk faaliyetlerinin sağlanması adına 2019 yılı içinde kuru kayısı lisanslı depoculuk inşasına başlanmıştır. Lisanslı depoculuğun tamamlanması ile ürünlerin daha uygun ve steril bir alanda depolanması sağlanarak, üründe fiyat istikrarının temin edilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede yurtdışı pazarlarda yaklaşık 100 bin ton civarında tüketim miktarına sahip olan ve ortalama 15 USD/kg civarında perakende satış fiyatı ile 1,5 milyar dolarlık bir ticaret hacmi yaratan bu üründen şunda elde edilen 300 milyon dolarlık ortalama gelir artırılabilir.

Bu çalışmada öncelikle literatür taraması ile konuya ilişkin diğer çalışmalarda tespit edilmiş sonuçlar saptanmıştır. Daha sonra lisanslı depoculuk sisteminin amacı, avantajları ve Türkiye'deki uygulamaları araştırılarak lisanslı depoculuk sisteminin çeşitli dünya ülkelerinde nasıl uygulandığı ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Çalışmanın bir sonraki evresinde ise kuru kayısıda lisanslı depoculuğa geçişin önemi ve sektör üzerinde oluşturacağı avantaj ve dezavantajlar irdelenerek bir sonuç bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

1. Literatür Taraması

Kaya (2018), ABD'de lisanslı depoculuk ve fiyat desteği uygulaması ışığında Türkiye'de tarım ürünleri için yeni bir destekleme fiyat sisteminin uygulanabilirliği üzerinde çalışmıştır. Çalışmasının sonuç bölümünde ABD'de oldukça gelişmiş bir tarım sistemi destekleme mekanizmasının olduğunu, lisanslı depolarla bu sistemin daha iyi bir noktaya taşındığını, Türkiye'de ise bu konuda bazı belirsizliklerin yaşandığını, lisanslı depoculuk sistemi uygulamasına geçişin verimli bir şekilde sağlanmadığını, bazı yöntem değişiklikleriyle daha uyumlu bir sistemin kurulabileceğini ifade etmiştir.

Tektaş (2018), Trakya bölgesinde lisanslı depoculuk uygulamasına geçişin tarım ürünlerinde oluşturacağı etki üzerinde çalışmıştır. Çalışmasının sonuç bölümünde tarım ürünlerinde arza bağlı fiyat değişiminin yıl içinde dalgalanmalar gösterdiğini, arzın yıl boyunca devamının sağlanması ve fiyatlarda istikrarın temini için lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının önemli olduğunu, lisanslı depoculuk sisteminin Trakya bölgesinde tarım ürünlerinin daha profesyonelce yapılmasını sağlayacağını ifade etmiştir.

Sezal (2017), Türkiye'de lisanslı depoculuk sistemi ve lisanslı depoculuk sisteminin sağlayacağı avantajlar üzerinde çalışmıştır. Çalışmasının sonuç bölümünde lisanslı depoculuk sisteminin; tarım ürünlerine dayalı ticareti kolaylaştırdığını ve pazar alanını genişlettiğini, ürün piyasalarının gelişmesine katkı sağladığını ve bu piyasalarda

fiyat istikrarının oluşmasında olumlu etkisinin olduğunu, ürün tedariki konusunda sanayicinin elini güçlendirdiğini ifade etmiştir.

Kaya (2017), lisanslı depoculuk sisteminin hububat piyasası üzerindeki etkileri konusunda çalışma yapmıştır. Çalışmasının sonuç bölümünde üreticilerin depolama ve finansmana erişim imkânlarının yetersizliği nedeniyle hasat döneminde hububat sektöründe fiyatların düşüşe girdiğini, lisanslı depoların çoğalması durumunda bu sorunun ortadan kalkacağı ve hasat sonrasında fiyatların yükselişe geçeceğini ifade etmiştir.

Savran ve Demirbaş (2017), Türkiye’de zeytinyağı üreticileri açısından lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının oluşturacağı faydalar üzerinde çalışmışlardır. Çalışmalarında SPSS analiz metodundan faydalanmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde zeytinyağı üretiminde üreticilerin lisanslı depoculuk sistemi hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, lisanslı depoculuk sisteminden beklenen faydanın elde edilmesi için sektördeki paydaşların lisanslı depoculuk uygulaması hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Deniz, Özçelebi ve Hobikoğlu (2016), küresel rekabet koşullarında Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminde yaşanan gelişmelerin Türk tarım ürünlerinin rekabet gücüne etkisi konusunda çalışma yapmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde lisanslı depoculuk sisteminin; tarım ürünlerinde belli bir standardın yakalanmasında, ürün tedarikçilerinin ürünlerinin kalitesinin belirlenmesinde ve ürünlerin gerçek fiyatlarının saptanmasında önemli bir rol üstlendiğini, lisanslı depoculuk sayesinde mevcut ürünlerin finansal piyasaların ve tarım ürünleri borsalarının daha etkin şekilde çalışmasını sağlayacağını ifade etmişlerdir.

Memiş ve Keskin (2016), fındık mamulü ihracatı yapan işletmelerin lisanslı depo yer seçimine yönelik algıları konusunda çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında SPSS analiz metodundan faydalanmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde fındık mamullerinin depo seçiminde en etkili faktörün finansal faktörler olduğunu, bunun yanında lisanslı depoculuk sistemi algılamasını üretim/pazarlama, sistemin işleyişi ve maliyet değişkenlerinin etkilediğini ifade etmişlerdir.

Özocak (2015), Trakya Bölgesinde lisanslı depoculuk ve uygulamaları üzerinde çalışmıştır. Çalışmasında ekonometrik analiz yönteminden faydalanmıştır. Çalışmasının sonuç bölümünde Trakya Bölgesi ve tüm ülke için depolamadaki kalite kayıplarının önlenmesi ve güvenli depolama işleminin yapılabilmesi adına lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının yaygınlaşmasının önemli olduğunu, lisanslı depoların sayısının artırılması ile bu sistemden beklenen faydanın artacağını ifade etmiştir.

Memiş ve Keskin (2015), lisanslı depoculuk sisteminin tarımsal mamuller açısından uygulanabilirliği konusunda çalışma yapmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde tarım ürünleri ile uğraşan işletmelerin uluslararası alanda rekabet üstünlüğü elde edebilmesinin en önemli yollarından birinin tarım ürünlerinin kalitesine göre sınıflandırıldığı ve fiyat dalgalanmalarının önüne geçildiği bir sistemin oluşturması ile mümkün olduğunu, lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının bunun sağlanmasında önemli bir adım olduğunu ifade etmişlerdir.

Tosun, Savran, vd. (2014), Türkiye’de tarım ve gıda ürünleri için lisanslı depoculuk sisteminin uygulanabilirliği üzerinde çalışmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde kaliteli ürünün istenilen zamanda ve miktarda elde edilmesi, fiyat istikrarının sağlanması, stok maliyetinin azaltılması ve üreticilere uygun kredi olanaklarının sağlanmasının lisanslı depoculuk sisteminin başlıca avantajları içinde olduğunu, Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin gelişiminin tam anlamıyla sağlamadığını ifade etmişlerdir.

Niyaz, Keskin, vd. (2012), Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin fındık sektörü üzerinde oluşturacağı etkiler konusunda çalışma yapmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde Türkiye’de tarım ürünlerinden sağlanan ihracat gelirinun %8’inin fındık sektöründen sağlandığını, yıllar itibari ile fındık sektöründe zaman zaman üretim miktarının talepten daha fazla olması nedeniyle fiyat istikrarsızlıklarının yaşanmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda, Türkiye’de fındık ihracatının ve gelirinun azalmasının önüne geçmek için lisanslı depoculuk uygulamasına geçişin önem arz ettiğini ifade etmişlerdir.

Karabaş ve Gürler (2010), lisanslı depoculuk sisteminin işleyişi ve Türkiye’de uygulanabilirliği konusunda çalışma yapmışlardır. Çalışmalarının sonuç bölümünde Türkiye’de lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının tarım ürünlerinde türev piyasaların gelişmesine imkan sağlayacağını, lisanslı depoculuk sistemi ile ürünlerde oluşturulacak standart ile tarım ürünleri piyasasının daha fazla gelişeceğini, ürünlerin lisanslı depolara teslim edilmesiyle piyasaya bir anda yüksek miktarda ürün yığılmasının önüne geçileceği için fiyat istikrarının sağlanacağını ifade etmişlerdir.

Yapılan literatür taramasında elde edilen sonuçlar ile bu araştırmada elde edilen sonuçlar arasında benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma, özellikle 2018 yılı itibari ile Türkiye’de yaygınlaşmaya başlayan lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının tarım ürünleri sektöründe oluşturacağı etkinin anlaşılması ve özellikle kuru kayısıda ilk defa uygulanacak bu sistemin üreticilere ve ihracatçılara katkılarının tespit edilmesi yönüyle literatüre katkı sağlayacaktır.

2. Lisanslı Depoculuk Sisteminin Amacı ve Avantajları

Lisanslı depolar, “Ticarete konu olan uzun süreli depolanmaya uygun nitelikteki tarım ürünlerinin depolanmasına yönelik hizmet veren kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006:2). Lisanslı depoculuk sistemi, Türkiye’de 10.02.2015 tarihinde 5300 sayılı kanunla oluşturulmuştur. Sistemin oluşturulma amacı şu şekilde ifade edilebilir (Büyükcebeci, 2006: 53).

- Tarım ürünlerinin ticaretini kolaylaştırmak,
- Tarım ürünlerinin depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak,
- Ürün sahiplerinin ürünlerinin emniyetini sağlayarak kalitesini korumak,
- Ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak,

- Ürünlerin mülkiyetini temsil eden finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkarmak,
- Standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmektir.

Lisanslı depoculuk sistemi, tarımsal ürünlerde belli bir standardı yakalamayı sağlayarak, alıcı ve satıcıların hammaddeyi daha uygun koşullarda ve piyasa değerine göre alınmasına ve satılmasına olanak sağlayan bir sistemdir. Lisanslı depoculuk sayesinde çiftçiler sahip oldukları hammaddeyi kullanarak finansal piyasalardan daha rahat bir şekilde kredi bulma imkânına kavuşmaktadır. Lisanslı depolara teslim edilen hammaddeler için alınan lisans makbuzlarının bankalarda teminat olarak gösterilebilmesi çiftçilerin kredi almasını kolaylaştırmaktadır (Albayrak vd., 2010: 1308).

3. Dünyada ve Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Uygulamaları

Lisanslı depoculuk uygulamaları özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlamıştır. Dünyada lisanslı depoculuk sisteminin en iyi uygulamaları ABD ve AB ülkelerinde görülmektedir. Türkiye’de ise özellikle son yıllarda uygulama alanı artmaya başlamıştır.

3.1. Dünyada Lisanslı Depoculuk Sistemi Uygulamaları

Lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının en iyi şekilde uygulandığı ülkelerden biri ABD’dir. ABD’de özellikle 19. yüzyıl içinde ulaşımda ve sanayide gerçekleşen atılımlar tarım ürünlerinin farklı bölgelere sevkini hızlandırmış, bu durum tarım ürünleri üretiminin artmasını sağlamıştır. Gemi ve demiryolu taşımacılığının gelişmesiyle Avrupa ülkelerine kadar ürün sevkiyatının yapılmaya başlanması ticari anlamda çiftçilerin daha fazla kazanç elde etmelerini sağlamıştır. Bundan dolayı, bu dönemde çiftçiler büyük depolar inşa ederek, ürünlerini muhafaza etmek istemişlerdir. Bu durum zamanla çiftçilerin ürünlerinin satılmasının kolaylaştırılması adına ürün senedi çıkarılmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler bu dönemde Chicago Ticaret Borsasının (Chicago Board of Trade – CBOT) önemli bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlamış, ürünler bu borsada işlem görmeye başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru kooperatifler kurulmaya başlanmış ve daha büyük depolara ihtiyaç duyulmuştur. Kooperatif sisteminin gelişmesi ve büyük depoların kurulması, çiftçilerin kurumsal işletmeler karşısında pazarlık gücünün artmasını sağlamıştır. CBOT’un, zamanla ürünlerin fiziki olarak teslimi öncesinde fiyatın alıcılara garanti edilmesini sağlanması, vadeli işlemler içerisinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Sistemin gelişmesi zamanla lisanslı depoculuk faaliyetlerine geçişe zemin hazırlayarak, lisanslı depoculuk sisteminin üçüncü şahıslara alım garantisi vermesini sağlamıştır. Bu dönemde CBOT’ta yapılan işlemlerde farklı türde sözleşme şekilleri kullanılmıştır. CBOT, depoların hububat alım – satım fiyatlarının belirlenmesinde etkili bir kurum olmuştur (Coulter, 2009).

20. yüzyılın başlarında ise sistemin daha profesyonel bir hale getirilmesi amacı ile lisanslı depoculuk alanında yasal düzenlemeler yapılarak tahıl standartları ve depoculuğu iyileştirme yasası kabul edilmiştir. Bu yasa ile tarım bakanlığına yetki

verilerek işletmecilere lisans, denetleme ve ürün senetleri çıkarılma yetkisi verilmiştir. Kabul edilen yasalarla tarım ürünleri ticareti ile uğraşan çiftçilere; koruma, standart bir sistem uygulama, ürün senetlerinin kabul edilebilirliğini sağlama, tarım ürünlerinin ticareti için küresel ticareti kolaylaştırma ve ürünlerde bir fiyat standardı oluşturma imkânı sağlanmıştır (United States Department of Agriculture, 2011).

Çiftçilerin korunmasına yönelik oluşturulan sistem şu şekilde işlemektedir. Ürünlerin hasadı sonrasında elde edilen mahsulü lisanslı bir depoya teslim eden çiftçi, bunun karşılığında bir ürün senedi almaktadır. Çiftçi, bu ürün senedini Amerika Birleşik Devletleri Ürün Kredi Kurumuna (United States Commodity Credit Corporation - CCC) sunarak düşük faizli kredi kullanmaktadır. Bu kredi ile çiftçi giderlerini karşılamakta, ürünlerini hemen satma zorunluluğundan kurtulmaktadır. Zaman içinde fiyatlarda eğer bir yükseliş yaşanır ise çiftçi ürünün mülkiyet hakkını devretmediği için arzu ettiği satış fiyatında ürünlerini satarak kredi ödemesini yapıp, ürünlerini düşük fiyattan satma mecburiyetinden kurtulmaktadır. Eğer fiyatlarda artış yerine azalış yaşanır ise çiftçi, ürünlerin mülkiyet hakkından vazgeçerek ürünlerini CCC'ye devretmektedir. Bu durumda CCC, tahakkuk eden faizden vazgeçerek ürünleri satın alıp, ilk başta ürün için belirlemiş olduğu taban fiyattan ürünleri satın almaktadır. Bu sistem, çiftçinin ürünlerini düşen fiyatlardan satmasının önüne geçerek, CCC'nin başta belirlemiş olduğu taban fiyattan ürünleri satın almasından dolayı çiftçiyi fiyat düşüşünden korumaktadır (Hofstrand, 2008).

ABD'de tarım ürünlerinde destekleme sistemi 2014 yılına kadar sübvansiyon şeklinde uygulanmış, 2014 yılından sonra ise sigorta sistemi ile fiyat düşüşünden zarar görmeyi engelleyen bir koruma sistemi oluşturulmuştur (Olson, 2014). Lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının iyi derecede uygulandığı ABD'de bu sistem ile çiftçilerin mahsulün hasadı sonrasında düşük gelir ile karşılaşma sorunu azaltılarak tarım ürünlerinin üretimi desteklenmeye çalışılmıştır.

Lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının Avrupa'da ilk uygulayıcı ülkelerinden birisi Macaristan olmuştur. Macaristan'da lisanslı depoculuk uygulamalarının profesyonelce yapılmaya başlandığı yıl ise 1996 yılı olmuştur. Macaristan'daki lisanslı depoculuk sistemi uygulaması, ABD'deki sisteme benzemekle beraber bazı farklı yönleri vardır. Macaristan'da lisanslı depoculuk sisteminde ürün senedi tüm depolanabilir tarım ürünleri için geçerli iken ABD'de bazı ürünler sistem dışında bırakılmıştır. Macaristan'da depolanan hububat için farklı parametreler kullanılırken ABD'de standart bir sınıflandırma sistemi uygulanmaktadır. Macaristan'da gözetim birçok üründe yapılırken, ABD'de profesyonel olarak sadece hububat için yapılmaktadır.

Macaristan'da lisanslı depolara teslim edilen ürünler için makbuz senedi verilmekte, bu senetle ürünler teminat gösterilerek bankalardan kredi talebinde bulunulabilmektedir. AB'de özellikle fiyat istikrarının sağlanması adına müdahale alımları lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının önemini daha fazla artırmıştır. Çünkü çiftçiler acil finansman ihtiyaçlarını müdahaleler yapılmadan önce ürün senetlerini kullanarak aldıkları kredilerle sağlamaktadır (Rieger, 2006). Bu durum, çiftçilerin

ürünlerini düşük fiyatlardan satmalarının önüne geçerek ürünlerin daha yüksek fiyattan satılmasını sağlamaktadır.

Kanada’da tahıl ticareti genellikle lisanslı depolar aracılığı ile yapılmaktadır. Kanada’da lisanslı depolarda işlem gören ürünlerle ilgili ticaret yapan kişilerin de ticaret yapabilmeleri için lisans almaları gerekmektedir. Lisanslı depolarda yapılan işlemler Kanada Tahıl Komisyonu tarafından kontrol edilmektedir. 2013 yılındaki verilere göre ülkede 156 adet hububat lisanslı depo bulunmakla birlikte tahılın neredeyse tamamı bu depolarda muhafaza edilerek yurtdışına ihraç edilmektedir (Sezal, 2017:1147-1155).

Hindistan’da lisanslı depoculuk uygulamaları ile ilgili ilk yasal düzenleme 2007 yılında yapılmıştır. Fakat hükümetlerin piyasa fiyatlarına müdahaleleri nedeniyle lisanslı depoculuktan beklenen ekonomik kazançlar tam anlamıyla elde edilememektedir. Bununla birlikte lisanslı depoculuk sistemi sayesinde tarımsal kredi gereksinimi için bir envanter ortaya konulmuştur. Hindistan’da özellikle küçük üreticilerin sermaye sorununun çözümünde ürün senetlerinin büyük faydası olmuştur (Doğaka, 2014). Hindistan’da 28 Nisan 2020 yılı itibarı ile 1803 tane lisanslı depo mevcut olup bu depoların toplam kapasitesi 117 milyon 520 bin tondur (WDRA,2020).

Latin Amerika’da ise son yıllarda bazı ülkelerde lisanslı depoculuk ve ürün senetleri uygulaması başlatılmıştır. Ancak, yanlış hükümet politikaları nedeniyle lisanslı depoların iyi yönetilememesi, hukuki altyapının yeterince kurulamaması, yüksek faiz oranları, ürün derece ve standartlarının eksik olması gibi çeşitli sebeplerden dolayı söz konusu depolar yaygınlaşmamıştır (Sezal, 2017:1147-1155).

3.2. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi Uygulamaları

Türkiye’de vadeli işlemler borsası ilk olarak 19 Ekim 2001 tarihinde İzmir’de Vadeli İşlemler Opsiyon Borsası (VOB) ismi ile kurulmuştur. Kurumun en önemli kuruluş amaçlarından birisi lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaştırmasıdır. Bu hedefle, 2003 yılında “Ürün Borsalarının Geliştirilmesi Projesi” kapsamında lisanslı depoculuk sisteminin oluşturulmasına yönelik alt yapı çalışmalarına hız verilmiştir. 2004 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın çabalarıyla Dünya Bankası ile ortaklaşa olarak 17 Şubat 2005 tarihinde 5300 sayılı kanunla düzenlemeler yapılmıştır. Böylelikle lisanslı depoculuk sisteminin oluşturulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır (Memiş ve Keskin, 2015:619-633). 5300 sayılı kanunla bazı yönetmelikler çıkarılarak lisanslı depoculukta önemli adımlar atılmıştır. Bu yönetmelikler şu şekildedir (İpek Yolu Kalkınma Ajansı, 2020).

- Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Yönetmeliği,
- Fındık Lisanslı Depo Yönetmeliği,
- Pamuk Lisanslı Depo Yönetmeliği,

- Zeytin Lisanslı Depo Yönetmeliği,
- Zeytinyağı Lisanslı Depo Yönetmeliği,
- Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliği,
- Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği,
- Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkındaki Yönetmeliklerdir.

Sistem 27 Ekim 2018 tarihinde çıkarılan destekleyici yasal düzenlemeler ile geliştirilmeye çalışılmış ve lisanslı depoculuk hizmetlerinde; kira, nakliye ve analiz ücretlerinin ödenmesi konusunda devlet destekleri sağlanmıştır (TMO, 2020).

Türkiye’de ilk lisanslı depoculuk faaliyetleri TMO-TOBB Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk San. ve Tic. A.Ş tarafından yürütülmüştür. Bu kurum, 12.07.2011 tarihinde faaliyet izni almıştır. Zamanla yapılan yeni yatırımlarla tahıl, bakliyat ve kuru gıda gibi çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren yeni lisanslı depolar kurulmuştur. Türkiye’de 2018 yılı itibari ile lisanslı depo sayısı 118’e ulaşmıştır (TMO, 2020). Şuan inşası devam eden yeni lisanslı depoların tamamlanması ile sayının 2020 yılı sonunda daha fazla artması beklenmektedir.

4. Kuru Kayısıda Lisanslı Depoculuğun Önemi ve Kuru Kayısı Ticaretinde Oluşturacağı Avantajlar

Kuru kayısı, hasadı her yıl Temmuz ayı içinde başlayarak Ağustos ayı içinde son bulan bir tarım ürünüdür. Yurt içinde ve yurtdışında toplam tüketim miktarı yıllar itibari ile farklılık göstermekle beraber yaklaşık 100 bin ton civarındadır. Mevcut ağaç sayısı (yaklaşık 8 milyon) göz önüne alındığında, zirai don olaylarının yaşanmaması halinde rekoltenin 200-250 bin ton arasında olma potansiyeli vardır. Fakat ilkbahar aylarında yaşanan don olayları, genelde rekolteyi azaltmaktadır. Son 10 yılın (2009-2018 yılları) rekolte miktarı göz önüne alındığında, oluşan tahmini rekolte miktarı ve ortalama ihracat rakamları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2009-2018 Yılları Arasında Kuru Kayısıda Tahmini Rekolte ve İhracat Rakamları

MAHSUL YILI	TAHMİNİ REKOLTE MİKTARI (TON)	İHRACAT MİKTARI (TON)	İHRACAT DEĞERİ (USD)	BRİM FİYAT (TON)
2018	89.318,00	93.692,00	\$253.901.735,00	\$2.709,00
2017	142.260,00	94.856,00	\$266.820.633,00	\$2.812,00
2016	103.250,00	78.987,00	\$289.991.505,00	\$3.671,00
2015	84.500,00	65.555,00	\$304.081.735,00	\$4.638,00
2014	6.200,00	79.043,00	\$348.184.877,00	\$4.405,00
2013	89.400,00	117.861,00	\$315.263.534,00	\$2.674,00
2012	149.500,00	101.540,00	\$298.301.477,00	\$2.937,00

2011	136.917,00	89.751,00	\$364.938.000,00	\$4.066,00
2010	54.500,00	89.511,00	\$347.582.887,00	\$3.883,00
2009	100.790,00	97.875,00	\$276.210.423,00	\$2.822,00
ORTALAMA	95.663,00	90.867,00	\$306.527.680,00	\$3.373,00

Kaynak: (Malatya Ticaret Borsası, 2020)

Tablo 1’den de görülebileceği üzere rekolte tahmini ve ihracat miktarının en fazla olduğu 2013 yılı içinde ihraç edilen toplam kuru kayısı miktarı 117 bin 861 ton olmuştur. Ton başına ortalama ihracat değeri ise 2,674,00 USD olarak gerçekleşmiştir. Rekolte tahmini ve ihracatının en az olduğu 2015 yılında ise ihracat miktarı 65 bin 555 ton olarak gerçekleşmiş, ortalama ihracat satış rakamı 4.638,00 USD/T’a yükselmiştir. Bu rakamlar, üretim miktarı artıkça satış fiyatında düşüş yaşandığını göstermektedir.

Kuru kayısı üreticileri, genellikle rekolte miktarının fazla olduğu yıllarda ürünü elde etmek için daha fazla maliyete katlanmak zorunda kalmaktadır. Ürünlerin hasadının tamamlanmasına müteakip ürünlerini pazara getiren üreticiler arzın talepten fazla olması halinde ürünlerini daha düşük fiyatlara satmak zorunda kalmaktadır. Üretim miktarının fazla olduğu dönemlerde arzın talepten fazla olması, üreticilerde ürünlerin fiyatının daha fazla düşeceği endişesini oluşturmaktadır. Bu durum, üreticilerin panik halinde ürünlerini hemen satma gereksinimi duymalarına neden olmaktadır. Pazara bir anda yüksek oranlarda ürünün yığılması, fiyatların daha fazla düşmesine sebep olmakta ve piyasa bir anda dip noktaları görmeye başlamaktadır.

Lisanslı depoculuk sistemi uygulamasının Malatya’da işlevsellik kazanması ile beraber çiftçiler ürünlerini daha uygun ve steril bir mekanda muhafaza etme imkanına kavuşacaklardır. Bununla beraber, bu depolara teslim edilen ürünler için alınacak ürün sertifikalarının da teminat gösterilerek kredi kullanılmasını sağlayacağı için çiftçilerin ürünlerini dip noktalarda satmak zorunda kalmalarının önüne geçilebilecektir. Bu durum çiftçilerin, pazarın seyrini takip etme imkânına kavuşmalarını sağlayacağı gibi son dönemlerde Malatya’nın gündemde olan Toprak Mahsulleri Ofisi’nin (TMO) kayısı alım sürecini başlatması ile beraber artan talepten dolayı ürünlerin arzu edilen fiyatlardan satılması sağlanacaktır.

Lisanslı depoculuk sistemi uygulaması, kuru kayısıda elde edilen toplam ihracat gelirinin de artmasına katkı sağlayacaktır. Yurtdışında ortalama 15 USD/kg’ye satılan kuru kayısı, yaklaşık 1.5 milyar dolar ticaret hacminin oluşmasını sağlamaktadır. Fakat Malatya ili bu ticaret hacminin yalnızca beşte birini elde etmektedir. Lisanslı depoculuk sistemi uygulaması, kuru kayısıda fiyat istikrarının sağlanmasına katkıda bulunarak, kayısıda beklenen ihracat gelirinin de artmasını sağlayarak milli gelirin yükselmesine imkân tanıyacaktır.

Bununla beraber, kuru kayısıda lisanslı depoculuk sistemi; nakliye maliyetleri ve ürün kayıplarının azaltılması, tarımsal ürünlerin ticaretinin kayıt altına alınması, vergi gelirlerinin artırılması, ürünlerin fiziki olarak yeri değiştirilmeksizin mülkiyetini temsil eden ürün senedi aracılığıyla el değiştirmesinin sağlanması, ürün senetlerinin vadeli işlemler borsalarında işlem görmesini sağlayarak borsaların gelişmesine katkıda

bulunacaktır. Aynı zamanda ürün senedi aracılığı ile kredi kullanımının yaygınlaşması, ürünlerin güvenliğinin ve sağlıklı ortamlarda depolanması, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar aracılığıyla belirlenmesi kuru kayısı da fiyat istikrarının temini açısından da önem teşkil edecektir.

5. Lisanslı Depoculuk Sisteminin Kuru Kayısı Sektöründe Oluşturacağı Dezavantajlar

Malatya'da uygulama şekli sadece ürünün emanete alınarak, ürünün sınıflandırma işleminin yapılmasından sonra ürün makbuzunun düzenlenmesi ve ürünün maksimum 9 ay lisanslı depoda bekletilmesi şeklinde gerçekleşecek olan bu sistemin bazı sorunları da beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Bu sorunların başında kapasitesi 7 bin ton olan deponun dolu olması halinde 9 ay bekletme süresini tamamlamış olan ürünlerin depodan çıkarılma zamanı geldiğinde ürün yığılmasının piyasada oluşturacağı fiyat belirsizliği etkisidir. Piyasa fiyatının yükselmemesi durumunda depoda 9 ay bekleyen ürünlerin yeni mahsulün ortaya çıkması halinde fiyatların genelde düşme bandına girdiği bu dönemde deponun boşaltılması zorunluluğu piyasaya bir anda 7 bin ton ürünün yığılması anlamına gelmektedir. Piyasanın kırılğan olduğu bu dönemde, fiyatların düşme bandına girmesi bol bir mahsulün geldiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Depodan çıkarılacak olan 7 bin ton ürünün bir anda pazara yığılması ise piyasada bir kaos ortamının oluşmasına neden olacaktır. Bu dönemde mevcut fiyat istikrarsızlığı bu ürünlerin de piyasaya gelmesi ile beraber daha fazla artacaktır.

Diğer bir sorun ise kapasite miktarı ile ilgilidir. Kapasite miktarı 7 bin ton olan deponun, talep miktarı 100 bin ton fakat arz potansiyeli ilkbahar don olaylarının yaşanmaması durumunda 200-250 bin ton civarında olan kuru kayısıda piyasada bir etki oluşturmayacağı sorundur. Bu sorun, üreticilerin piyasa fiyatlarını beğenmemesi durumunda aynı ürünleri maksimum 9 ay depoda bekletmeleri durumunda ortaya çıkacaktır. Ürün devrinin yıl içinde düzenli olması bu sorunun yaşanmasının önüne geçecektir.

Bir başka sorun ise sınıflandırıcı kurumun ürün kabulü için ortaya koymayı planladığı kriterlerdir. Kuru kayısı üretiminde üreticiler ortalama nem oranı %25 civarına ulaştığında ürünlerini depoya almaktadır. Lisanslı depolara teslim edilecek ürünlerde ise ürünün depoda fire vermemesi ve erken bozulmasının önüne geçilmesi için ürünün kabul kriteri %17 nem oranı olarak belirlenmiştir (DAIB, 2019). Üreticilerin ürünlerini fazla kurutmasından dolayı % 8 oranında firenin ortaya çıkacağı bu sistemde ürünlerin bekletilmesine rağmen fiyatının artmaması halinde üretici hem depo kirası ödemek zorunda kalacak hem de ürünün % 8 oranında fire vermesinden dolayı daha fazla zarar edecektir. Yaşanacak olası bu iki durum üreticinin zararının katlanmasına neden olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Lisanslı depoculuk sistemi; tarım ürünleri sanayisinin gelişmesi, tarım ürünlerinin üretiminde devamlılığın sağlanması, ürünlerin yıl boyunca zamana yayılarak üreticiye arzu ettiği fiyattan ürünü satabilme imkanının tanınması, üreticinin ivedi finansman ihtiyacının oluşması durumunda lisans makbuzlarının teminat gösterilebilmesi yoluyla düşük faizli kredi kullanımının sağlanması, özellikle sonbahar döneminde zirai donların oluşması nedeniyle tüketicinin fahiş fiyat artışlarında dolayı mağduriyetinin önlenmesi, işleyici ve sanayici için istenilen kalite ve miktarda hammadde bulabilme imkânının sunulması, spot piyasalardan türev piyasalara geçişte ve türev piyasaların gelişiminde önemli bir altyapı oluşturulması, ürünün sisteme dâhil olması sebebiyle vergi kayıplarının önlenmesi ve ürün borsacılığının gelişmesi adına önemli faydalar oluşturmaktadır.

Türkiye’de lisanslı depoculuk ve ürün borsacılığı uygulanmasının gelişmesi, türev piyasalarda ürünlere ait lisans makbuzlarının tekrar alım satıma konu olması nedeniyle finansal sistemin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu yolla, tarım ürünlerinin gelecekte oluşturacağı kıymetin tahmini daha doğru bir şekilde yapılarak, ihracata konu olan ürünlerde ani fiyat yükselmeleri nedeniyle ihracatçıların ileri teslim tarihli önceden yapılan kontratlardan zarar etmelerinin de önüne geçilecektir.

Sistemin gelişmesi yanında çeşitli sektörlerin de gelişmesine imkân sağlayacaktır. Örneğin, depolara teslim edilen ürünlere sigorta uygulaması sigortacılık sisteminin, ürün makbuzlarının teminat olarak gösterilmesi ve kredi kullanılması bölgedeki bankacılık faaliyetlerinin gelişmesine imkan tanıyacaktır.

Malatya’da lisanslı depoculuk sistemine geçişin sağlanması ise üreticilere düşük faizli kredi kullanma imkânı sunularak, üreticilerin sezon başında ürünlerini ivedi şekilde satmak zorunda kalmalarının önüne geçecektir. Ürünlerin pazara belli dönemlerde yığılmaması, fiyatların düşmesinin önüne geçeceği gibi fiyat istikrarının sağlanması ihracatçıların satmış oldukları ürünlerde hammadde fiyat artışlarından dolayı zarar etmelerinin de önüne geçecektir. Aynı zamanda, ürünlerin standartlarına göre ayrılarak üreticilere lisans makbuzlarının verilmesi, üreticilerin ürünlerinin kalitesini bilmeleri ve ürünlerinin fiyatlarını buna göre tayin etmelerini sağlayarak üreticilerin gelirini artıracaktır. Ürünlerde fiyat istikrarının sağlanması ve TMO’nun destek alımlarını yapmaya başlaması ise yaklaşık 1.5 milyar dolar ticaret hacmine sahip olan fakat Malatya’ya sadece 300 milyon dolar ortalama ihracat geliri sağlayan kuru kayısıda, ihracat gelirinin artmasını sağlayacaktır.

Fakat sistemde aksaklıkların yaşanması ihtimali de olası görünmektedir. Bundan dolayı, planlanan sistemin tekrar gözden geçirilerek potansiyel sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu sorunların çözülmesiyle lisanslı depoculuk sistemine geçiş kuru kayısı ticaretinde olumlu gelişmelerin yaşanmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Albayrak, M., Taşdan, K. ve Güneş, E. (2010). Küresel Rekabet Açısından Türkiye’de Tarım ve Gıda Ürünleri Pazarlama Sistemlerine Bakış: Mevcut Yapı,

- Sorunlar, Fırsatlar, Hedefler. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, Ankara, 1305-1320.
- Büyükcebeci, Ö. (2006). *Vadeli İşlem Piyasaları ve Türkiye'de Buğdaya Dayalı Vadeli İşlemlerin Uygulanabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Coulter, J. (2009). *Review of Warehouse Receipt System and Inventory Credit Initiatives in Eastern & Southern Africa*. United Nations UNCTAD.
- Deniz, M., Özçelebi, O. ve Hobikoğlu, E. (2016). Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye'de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım Ürünlerinin Rekabet Gücüne Etkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 165-186.
- DOĞAKA, (2014). *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Araştırması ve Ön Fizibilite Çalışması*. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı Yayınları, Hatay.
- DAIB, Kuru Kayıtsız Lisanslı Depo Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Taslağı, <<http://daib.org.tr/dosyalar/kuru-kayisi-tebliği-taslagi.pdf>>01.05.2020.
- Hekimoğlu, B. ve Altındeger, M. (2006). *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Etkileri*. Samsun Valiliği Tarım İl Müdürlüğü, Samsun.
- Hofstrand, D. (2008). Marketing Loans and LDPs, Ag Decision Maker. *Lowa State University*, File A1-38.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı, Lisanslı Depoculuk Sistemi, <https://www.ika.org.tr/upload/yazilar/Lisansli-Depoculuk-Tesisi-On-Fizibilite-Raporu_813315.pdf>01.02.2020.
- Karabaş, S. ve Gürler, A. (2010). Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 196-210.
- Kaya, M. (2018). ABD Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Fiyat Desteği Uygulaması Işığında Hububatta Yeni Bir Destekleme Fiyat Sistemi Önerisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, (24), 33-62.
- Kaya, M. (2017). *Tarımda Lisanslı Depoculuk Uygulamalar: Hububat Sektörü Örneği*. Uzmanlık Tezi, TC. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Malatya Ticaret Borsası, Yıllar İtibari ile Kuru Kayısı Rekolte Tahmini ve İhracat Rakamları, <<http://www.malatyatb.org.tr/home/fileView/a56a46f3-cbdb-48e4-999d3ffe6116477a/Kuru%20Kay%C4%B1s%C4%B1da%201980%20Y%C4%B1l%C4%B1ndan%202019%20Y%C4%B1l%C4%B1na%20Kadar%20Olan%20Rekolte%20C3%B6n%C3%BC%20C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC>>10.02.2020.
- Memiş, S. ve Keskin, H. (2015). Tarımsal Mamullerde Lisanslı Depoculuğun Rolü. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, (22), 619-633.

- Memiş, S. ve Keskin, H. (2016). Fındık Mamulü İhracatı Yapan İşletmelerin Lisanslı Depo Yer Seçimine Yönelik Algılarının Faktör Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 83–114.
- Niyaz Ö., Keskin, B. ve Savran, M. (2012). Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sisteminin Fındık Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (4), 245-254.
- Olson, K. (2014). Title I. Commodities: Overview for Crops. Agricultural Act of 2014, Fact Sheet 1, Agricultural Business Management, University of Minnesota Extension.
- Özocak, M. (2015). *Trakya Bölgesinde Lisanslı Depoculuk ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Biyosistem Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Rieger, L. (2006). *ARDA'nın Tanımı*. Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu, Ankara.
- Savran M. ve Demirbaş, N. (2017). The Warehouse Receipt System in terms of Olive Oil Producers in Turkey. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 45-52.
- Sezal, L. (2017). Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Sağlanan Devlet Teşvikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (10), 1147-1155.
- TMO, Lisanslı Depoculuk Sistemi,
<<http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=451>>20.01.2020.
- TMO, Türkiye’de Lisanslı Depolar,
<<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/alim/2018/lisanslidepo.pdf>>21.01.2020.
- Tosun, D., Savran, K. ve Niyaz, Ö. 2014. The Evaluation of Warehousing Receipt System For Agro-Food Products in Turkey. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 242-247.
- USDA (2011). Warehouse Licenced under The U.S. Warehouse Act., <https://www.fsa.usda.gov/Internet/FSA_File/whselst2011.pdf>Erişim Tarihi: 01.02.2020.
- WDR, Committee for Strengthening Negotiable Warehouse Receipts by the Warehousing Development and Regulatory Authority in the Country <<https://wdra.gov.in/documents/32110/35927/Committee+for+Strengthening+Negotiable+Warehouse+Receipts+by+the+Warehousing+Development+and+Regulatory+Authority+in+the+Country.pdf/8230a408-50ca-673c-f553-c9183150224e>>01.05.2020.

